

“Met hoge heren is het kwaad kersen eten”

In het boek van Clemens Verhoeven en André Stufkens *‘Johan Maewael en de Gebroeders van Lymborch’* staat onder andere het oudst bewaarde schilderij op doek, de Vlindermadonna met inderdaad vlinders, engelen en niet te vergeten een kers.

Clemens en André rekenen dit aansprekende vernieuwende schilderij tot het werkgebied van Johan Maelwael, een Nijmegenaar die furore maakte aan het Franse Hof en het mogelijk heeft gemaakt dat de Gebroeders van Lymborch - die kort daarvoor hun vader hadden verloren - naar Parijs konden komen. Dat was een zorg minder voor de in Nijmegen achtergebleven weduwe van Lymborch - Maelwael. Zij was een zus van Johan.

De Vlindermadonna, Johan Maelwael circa 1410, Gemäldegalerie Berlin

Het is de moeite waard om wat langer naar dit schilderij te kijken omdat het veel over hun tijd vertelt, net iets voorbij 1400. In het boek wordt al gesproken over de emotie en Pieter Derks vertelt in een van zijn filmpjes die de opmaat waren voor de Maelwael tentoonstelling in het Rijksmuseum enthousiast over de eerste tekenen van de renaissance met een levendige Jezus die heel menselijk naar een kers grijpt.

Achteraf gezien is het niet raar dat Johan Maelwael op doek begint te schilderen. De ambachtelijke schilders uit onze streken waren gewend op allerlei materialen te schilderen zoals banieren of doeken die een zaal konden aankleden of een tent feestelijker maakten. De sprong naar een serieuze schildering op een voorgespannen doek lag voor het grijpen. Maar hoe dan ook, je moet maar op het idee komen.

Een schilderij op doek zoals Maelwael dat maakte was al met al echt een historische daad en het begin van een nieuwe kunstvorm.

De huidige mens denkt bij vlinders niet spontaan aan wederopstanding en hemelvaart. Middeleeuwers konden wel wat met dat beeld, zeker in combinatie met het Jezuskind. De vlinders op een *'Maria met kind tafereel'* worden door mensen rond 1400 gezien als een voorafbeelding van wat Jezus later te wachten staat. Op een behoorlijk aantal kersttaferelen zie je vergelijkbaar een kruis afgebeeld met welk symbool Jezus zijn toekomst wordt voorzegd. Voor de middeleeuwer heeft een vlinder diverse betekenissen. Naast de kortstondigheid van het leven symboliseert de vlinder die loskomt van zijn cocon ook de metamorfose van leven en dood naar wederopstanding. Jezus is in de middeleeuwen onder andere beroemd omdat hij uit de dood is opgestaan en bovendien naar de hemel is opgestegen. Die tere vliegende vlinders op dit schilderij rond het hoofd van baby Jezus vertellen zo een aansprekend verhaal over wat hem allemaal gaat overkomen en al bekend is aan de toeschouwer.

Vervolgens zien we een serie engelen. De middeleeuwen zouden de middeleeuwen niet zijn als dat geen betekenis heeft. Engelen kennen een rangorde. Het hele stelsel daarvan voert nu te ver om te beschrijven. Op dit schilderij zien we eerst rode engelen. Die rode kleur staat voor de engelen met de hoogste rang, de serafijnen.

Serafijnen worden ook wel de 'brandenden' genoemd en deze engelen van liefde, licht en vuur vliegen rond de troon van God. De toeschouwer weet zo, hier is het goddelijke aanwezig. Dan komen *de cherubijnen*. Zij staan bekend als de overbrengers van de kennis en wijsheid van God aan de mensen. Deze baby Jezus komt als een mens maar brengt het goddelijke met zich mee, ziet de toeschouwer. Ja de 14e eeuwse toeschouwer ziet een heleboel en ziet dat ook echt omdat deze beeldtaal tot zijn vocabulaire hoort.

Zelf vind ik die kers het meest fascinerend. Kijk maar eens hoe het kind naar die kers grijpt die aan het steeltje wordt aangereikt door een van de cherubijnen. Ook Maria werpt een steelse blik. 'Nou en' denk je misschien, maar ook hier wordt een verhaal verteld.

Daar hoort wel wat achtergrondinformatie bij. Rond 1400 was er nog niet zoveel fruit bekend. Appels, peren, druiven, bramen en kersen waren algemeen bekend en dat was dan ook het assortiment. Pas in de loop van de 15e eeuw wordt dit assortiment behoorlijk uitgebreid.

De appel was door Eva haar avontuur in het paradijs met de slang een problematisch stuk fruit om af te beelden binnen een goddelijke context.

Kersenbomen waren rond 1400 heel exclusief. Ze stonden alleen in de hoven van kloosters en kastelen. De kers werd in de beeldtaal en het volksbegrip als een hoger soort vrucht gezien.

De kers symboliseert het positieve van het paradijs en de hemelse volmaaktheid voor de middeleeuwer. Jezus grijpt nog even naar het hemelse leven wat hij achter zich heeft gelaten om hier op aarde de mensheid te komen redden middels een lijdensweg die hij moet gaan. Kom daar maar eens om in 2018.

Hoe bijzonder kersen werden gezien zegt ook het spreekwoord “Met hoge heren is het kwaad kersen eten” Dit spreekwoord bestaat in vrijwel alle Europese talen en is gemeengoed in de middeleeuwen. Volgens de overlevering aten vrijwel alleen hooggeplaatste personen kersen en met hen is het dan moeilijk onderhandelen omdat ze tijdens dat onderhandelen de pitten naar je toe sprietsen. Wat het afbeelden van één kers al niet vermag.

Hubert Hendriks

Nijmegen, 1 mei 2018

www.TrotsVanNijmegen.nl